

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА

ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

КАТЕДРА UNIVERSUM:

*ЕЛЕКТРОННИЙ ЗБІРНИК НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ПРАЦЬ
З ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ, АРХІВНОЇ ТА
МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ*

on-line

ВИПУСК 5
2023

м. Кропивницький

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

Катедра Universum:

**ЕЛЕКТРОННИЙ ЗБІРНИК НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ПРАЦЬ
З ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ, АРХІВНОЇ ТА МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ**

У збірнику публікуються науково-популярні статті з актуальних питань історичної науки, дослідження у галузі документознавства, архівознавства, соціальних комунікацій, а також філософії, педагогіки та філології.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться проблемами гуманітарних наук.

Головний редактор:

С.В. Орлик – доктор іст. наук, професор

Відповідальний секретар:

Л.В. Глебова – кандидат філол. наук, доцент

Члени редколегії:

Василь Орлик – д.і. н., проф. (Кропивницький, Україна), **Кшиштоф Філіпов** – доктор хабілітований, проф. (Білосток, Республіка Польща), **Володимир Зайченко** – д. е. н., проф. (Кропивницький, Україна), **Микола Ніколаєв** – д.і.н., проф. (Ізмаїл, Україна), **Олександр Бондаренко** – д.і.н., доц. (Кропивницький, Україна), **Сергій Кулешов** – д.і. н., проф. (Київ, Україна), **Алла Зленко** – к. і. н. доц. (Переяслав, Україна), **Вікторія Барабаш** – к. пед.н. доц. (Кропивницький, Україна), **Зоя Стежко** – к. філос. н., доц. (Кропивницький, Україна), **Олена Коломієць** – к. пед. н., доц. (Кропивницький, Україна), **Ольга В'юник** – к. е. н., доц. (Кропивницький, Україна), **Микола Тупчієнко** – к. і. н, доц. (Кропивницький, Україна), **Ганна Бондаренко** – ст. викл. (Кропивницький, Україна).

Рекомендовано до публікації on-line: рішення кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи ЦНТУ, протокол № 10 від 11. 05. 2023.

Адреса редакції: пр.Університетський, 8, м.Кропивницький, 25006,
Тел. 0954239599, e-mail: universumentu@gmail.com

Видання «Катедра Universum: електронний збірник науково-популярних праць з історії, археології, інформаційної, архівної та музейної справи» започатковано у 2020 році та оптимізовано відповідно до наказів Ректора ЦНТУ (№25-04 від 07.07.2020 р.; №45-04 від 05.12.2022 р.).

Електронна версія: <http://snd.kntu.kr.ua>

ЗМІСТ

Історія та археологія

Бондаренко Олександр МІСЬКІ САМОВРЯДНІ ІНСТИТУЦІЇ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1775–1917 РР. В ІМПЕРСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ.....	5
Орлик Світлана БОМБАРДУВАННЯ (РАКЕТНІ УДАРИ) ПО ЦИВІЛЬНОМУ НАСЕЛЕННЮ ТА ІНФРАСТРУКТУРІ МИРНИХ МІСТ ЯК ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ: ДОСВІД ХХ – ХХІ СТ.....	9
Тупчієнко Микола СИМВОЛІЧНЕ СПІВСТАВЛЕННЯ ЗАЛІЗА З МАКОМ.....	13
<i>Інформаційна, бібліотечна та архівна справа</i>	
Глебова Людмила ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТІ.....	16
Брайченко Максим ЗАВДАННЯ, ПРИНЦИПИ, КРИТЕРІЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЦІННОСТІ ДОКУМЕНТІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	18
Данилишин Олена ІНФОРМАЦІЙНІ ЦЕНТРИ У ПРОФЕСІЙНОМУ ЗРОСТАННІ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ.....	21
Доля Вікторія ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДАННЯ «КАТЕДРА UNIVERSUM: ЕЛЕКТРОННИЙ ЗБІРНИК НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ПРАЦЬ З ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ».....	23
Левченко Аліна ІНФОРМАЦІЯ В АРХІВНІЙ СПРАВІ.....	26
Пупченко Ганна РІВНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ АРХІВНИХ РЕСУРСІВ В ІНТЕРНЕТІ.....	30
<i>Філософія, педагогіка, філологія</i>	
Барабаш Вікторія РАЙ ДУГА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ (ДО 300-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ).....	32
Коломієць Олена ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ.....	35
Ліпатова Марина НАВЧАННЯ ПИСЬМА – ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ.....	39
Стежко Зоя СПІВВІДНОШЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ТА ІРРАЦІОНАЛЬНОГО У ЗДОРОВОМУ ГЛУЗДІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ.....	41

ІСТОРИЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

УДК 930(477) «1785/1917»

Олександр БОНДАРЕНКО,
д.і.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного
технічного університету

МІСЬКІ САМОВРЯДНІ ІНСТИТУЦІЇ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1775–1917 РР. В ІМПЕРСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

Однією з важливих проблем вітчизняної історичної науки є дослідження історії міського самоврядування. Її актуалізація спричинена низкою чинників, серед яких чільне місце посідають сучасні неоднозначні соціально-економічні та політичні процеси в українському суспільстві та гостра потреба у дослідженні й осмисленні ролі міського самоврядування в історії суспільного розвитку.

Проблема громадського управління стала предметом окремого вивчення лише в другій половині ХІХ ст. Перші дослідники міського самоврядування розглядали історію міст через призму урядової політики, вивчаючи правове становище містян та міське самоврядництво виключно на основі чинного законодавства. Головну увагу в своїх працях вони зосереджували насамперед на визначенні сутності самого поняття «самоврядування», ставили питання щодо меж компетенції місцевих органів самоврядування та їхніх взаємин з центральними владними структурами.

Зростання наукового інтересу до проблем самоврядування зумовила підготовка та проведення земської та міської реформ у 60–70-х рр. ХІХ ст. З огляду на це, між представниками різних наукових шкіл розпочалася дискусія, внаслідок якої було вироблено громадську (яку ще називають «громадсько-господарська») та державну теорії самоврядності. Автори громадської концепції самоврядування вбачали її сутність у тому, що місцеве (міське зокрема) самоврядництво означало певний самостійний політичний інститут з його окремими від держави інтересами, що здатний своїми силами розв'язувати місцеві соціальні та господарські проблеми поза втручанням державних урядових структур. Саме ця теорія самоврядування домінувала в працях авторів 1860–1870-х рр. Серед її найвідоміших авторів були В. Лешков, О. Васильчиков, І. Дитятін. Перший з них обґрунтував ідею самостійності місцевого громадського управління, не заперечуючи контролю держави за їхньою діяльністю, але акцентував на різній природі влади місцевого самоврядництва й держави. Різниця між ними, на думку В. Лешкова, полягала в тому, що державна влада має природу необхідної

структури, а органи самоврядування – завжди виборної [8]. Обстоюючи ідею незалежності місцевого самоврядування, учений вбачав її насамперед в самостійній економічній політиці органів громадського управління [9, с. 134].

О. Васильчиков був прибічником жорсткого розмежування компетенцій між самоврядуванням та державною владою. На його думку, інтереси суспільства і держави не завжди співпадають, тому місцева громада має право на відмежування своїх власних функцій від державних, зрештою, на самостійне господарювання. Він же став і автором терміну «самоуправління», що відтоді набув широкого вжитку [1, с. 79–81].

Суттєвий внесок у вивчення міських самоврядних інституцій зробив професор Харківського університету І. Дитятін. Учений простежив формування міського самоврядування та визначив його результати. Розглядаючи устрій міст, автор проаналізував Жалувану грамоту містам 1785 р. та дійшов висновку, що до її прийняття імперське законодавство взагалі не передбачало існування міської громади і тільки Жалувана грамота зафіксувала нове поняття «міської громади», як юридичної особи, що має права і привілеї [5, с. 416]. На думку І. Дитятіна, лише після цього створюються міські органи управління, а міське самоврядництво отримало законодавче оформлення та дальший розвиток. Внаслідок аналізу міського самоврядування в російській імперії та на Заході учений стверджував, що на противагу Західній Європі, в якій міська громада сама спонукала владу на проведення змін у сфері міського самоврядування, у росії ініціатива з цього питання, навпаки, йшла від уряду. Але на його думку реформи, зазвичай, не давали бажаного ефекту, оскільки «відсутність всякої самостійності» – причина «сумного стану» міського самоврядування напередодні 1870 р. [6, с. 229–230].

Представники державної теорії самоврядництва, що у 1870-ті рр. почала розроблятися й домінувала з 80-х рр. ХІХ до початку ХХ ст., переконували, що визначальну роль в управлінні відіграє державна влада, а місцеве самоврядування підпорядковане їй та виконує завдання, які вона поставила. Відповідно до цієї концепції місцеве громадське управління своїм джерелом вбачає державну владу, через те органи самоврядування зобов'язані діяти в інтересах і місцевої громади і держави.

Найзначнішими щодо теоретичного осмислення досвіду місцевого самоврядування були наукові роботи випускника Харківського університету професора О. Градовського – історика, ліберального публіциста, що досліджував проблему співвідношення місцевого громадського управління з політичним устроєм держави. Він підкреслював: «якщо системою самоврядування може бути названа така система внутрішнього управління, за якої держава передає деякі зі своїх завдань у руки місцевого населення», то органи самоврядування «повинні діяти на правах державної влади» [3, с. 29]. Учений, будучи прихильником децентралізації управління, вважав, що важливі потреби населення – відкриття шкіл, лікарень ремонт доріг, – могли розв'язуватися місцевими органами самоврядування. Водночас він був

впевнений, що сфери правоохорони, продовольства, освіти, санітарії тощо є важливими завданнями державної влади а, отже, предметами державних органів управління, тому органи самоврядування повинні виконувати роль допоміжних, додаткових органів влади [4, с. 19].

Прийняття Міського положення 1892 р. зумовило поживлення дискусії щодо проблем міського самоврядування. Зауважимо, що в тогочасній історіографії стало можливим чітко відокремити дослідження, що стосувалися міського самоврядування, від праць, присвячених місцевому самоврядуванню взагалі та наукові публікації істориків від правознавців та економістів. У дослідженнях того періоду розглядаються основні напрями діяльності органів міського самоврядування – благоустрій міст, міське господарство, міські фінанси, розвиток освіти, лікувально-санітарна справа.

Уродженець Одеси, випускник Одеського університету В. Гессен проаналізував державний механізм російської імперії та дійшов висновку, що головною перешкодою ефективної діяльності як державного апарату, так і міських органів громадського управління була його бюрократизація [2].

Важливий внесок в історіографію зазначеної проблеми зробив О. Кізеветтер [7]. Опираючись не тільки на законодавчу базу, а й на достатньо широкий архівний матеріал, учений простежив конкретну реалізацію законодавства щодо міського самоврядування.

Найдокладніше, логічно цілісне та ґрунтовне дослідження історії міського самоврядування провів К. Пажитнов [10], розглянувши причини уведення, сутність та наслідки найголовніших законодавчих актів, що регулювали міське самоврядування.

Отже, історіографічний аналіз засвідчує, що за імперської доби дослідники зробили певний внесок у питання розуміння сутностей, явищ та фактів, які стосувалися історії міського самоврядування Наддніпрянської України 1775–1917 рр. Однак зауважимо, що міському самоврядуванню приділялося значно менше уваги, ніж земському. Пояснюється це тим, що соціально-економічний розвиток імперії визначався не містянами, а селянством, яке становило переважну більшість населення і через це дослідники розглядали земства як основний інститут, з яким пов'язували перспективи розвитку правової держави та громадянського суспільства. Специфічною рисою дослідницького підходу авторів щодо дослідження міських самоврядних інституцій було, по-перше, панування правового та конкретно-історичного підходу, а по-друге, смислова невизначеність понятійно-категоріального апарату, яка зумовлювалося недостатньою глибиною теоретичного аналізу. Водночас, визначивши місце і роль міського самоврядування у системі державного управління, учені створили науковий фундамент для студіювання цього важливого політичного інституту сучасними авторами. Багато висновків тогочасних дослідників й досі зберігають свою актуальність і для теперішнього етапу розвитку історіографії.

Джерела та література

1. Васильчиков А. О самоуправлении. Сравнительный обзор русских и иностранных земских и общественных учреждений. Т.1. СПб.: Тип. Г.Мюллера, 1869. 352 с.
2. Гессен В.М. Городское самоуправление: Дополнение к курсу русского государственного права. СПб., 1912. 28 с.
3. Градовский А.Д. Начала русского государственного права. Т.1. СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1875. 448 с.
4. Градовский А.Д. Системы местного управления на западе Европы и в России. СПб.: тип.В. Безобразова и К°, 1878. 492 с.
5. Дитятин И.И. Устройство и управление городов России. Т. I: Введение. Города России в XVIII столетии. СПб., 1875. 512 с.
6. Дитятин И.И. Статьи по истории русского права. СПб., 1895. 272 с.
7. Кизеветтер А.А. Городовое положение Екатерины II 1785 г. Опыт исторического комментария. М., 1909. 474 с.
8. Лешков В.Н. О праве самостоятельности как основе для самоуправления. М., 1871. 354 с.
9. Лешков В.М. Опыт теории земства и его земских учреждений по Положению 1864 г. янв. 1. М., 1865. 357 с.
10. Пажитнов К.А. Городское и земское самоуправление. Очерки и опыты. СПб., 1913. 116 с.

УДК 94 (4) «1899/2023»

Світлана ОРЛИК,
д.і.н., професор кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного
технічного університету

БОМБАРДУВАННЯ (РАКЕТНІ УДАРИ) ПО ЦИВІЛЬНОМУ НАСЕЛЕННЮ ТА ІНФРАСТРУКТУРІ МИРНИХ МІСТ ЯК ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ: ДОСВІД ХХ – ХХІ СТ.

Наприкінці ХІХ століття загострення політичних і економічних проблем у Європі набуло критичного рівня, відбувалися загрозливі активні процеси спрямовані на створення військово-політичних угруповань (Троїстого союзу і Антанти), що свідчило про реальні перспективи початку збройного конфлікту між державами. Тогочасне міжнародне співтовариство було стурбоване такими негативними тенденціями, а тому було вирішено зібратися для обговорення та прийняття пакету норм міжнародного законодавства, котрим було б законодавчо урегульовано певні обмеження та умови ведення війни як на суходолі так і на морі, а також визначено правила поведінки воюючих держав задля гуманізації процесу війни та наслідків воєнних дій, наскільки це можливо в умовах війни. У травні-червні 1899р. було скликано 1-у мирну конференцію у м. Гаазі у роботі якої взяли участь 27 країн. У результаті її роботи було прийнято ряд Конвенцій та Декларацій (Конвенції: Про мирне розв'язання міжнародних сутичок; Про закони та звичаї сухопутної війни; Про застосування до морської війни принципів Женевської конвенції 10 серпня 1864 р. Декларації: Про заборону на п'ятирічний термін метання снарядів та вибухових речовин з повітряних куль чи за допомогою інших подібних нових способів; Про невикористання снарядів, що мають єдиним призначенням розповсюджувати задушливі чи шкідливі гази; Про невикористання куль, що легко розвертаються чи сплющуються в людському тілі). Подальше удосконалення раніше прийнятих у 1899р. та прийняття нових конвенцій відбулося у червні-жовтні 1907 р. під час проведення 2-ої мирної конференції у м. Гаазі в якій взяли участь 43 держави. На цій Конференції було прийнято 13 конвенцій щодо ведення війн як на суходолі так і на морі, які покликані були сприяти справі гуманізму, а також «зменшити лиха війни, наскільки це дозволять воєнні вимоги, покликані служити, загальним правилом поведінки для воюючих сторін у їх взаємовідносинах та у відносинах із місцевими жителями»[9].

Саме на конвенційних положеннях відносно завдання шкоди супротивнику шляхом руйнування житла цивільного населення та об'єктів інфраструктури ми зупинимося у своїй статті.

До сьогодні діюча Конвенція «Про закони та звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення сухопутної війни про закони та звичаї війни на суходолі», від 18 жовтня 1907 р. встановлює: «*Стаття 25. Забороняється*

будь-яким способом атакувати чи бомбардувати незахищені міста, селища, житлові будинки чи споруди. Стаття 27. При облогах і бомбардуваннях повинні бути взяті всі необхідні заходи для того, щоб уберегти, наскільки це можливо, будівлі, призначені для цілей релігії, мистецтва, науки чи благодійності, історичні пам'ятки, госпіталі та місця, де зібрані хворі і поранені, за умови, що вони не використовуються в цей час для військових цілей. До обов'язків тих, хто знаходиться під облогою, належить позначення наявності таких будівель або місць відмітними та видимими знаками, які повідомляються супротивнику заздалегідь»[9].

Важливими є статті Конвенції, які зобов'язують окупаційну владу поважати сімейну гідність і права, життя фізичних осіб, релігійні переконання, а також приватну власність. До недоторканної приватної власності прирівняно власність муніципалітетів, релігійних, благодійних, освітніх, мистецьких і наукових установ, навіть якщо вона належать державі. При цьому, статтею 56 цієї ж Конвенції передбачено, що *«будь-яке захоплення, знищення чи навмисне пошкодження установ такого типу, історичних пам'яток, творів мистецтва та науки забороняється та повинно підлягати судовому переслідуванню» [9].*

У випадку якщо одна із протиборчих сторін порушує вищезазначені норми Конвенції то вона вчиняє військовий злочин і підлягає притягненню до відповідальності у формі відшкодування завданих збитків. Країна котра порушує ці норми *«є відповідальною за всі дії, вчинені особами, які входять до складу її збройних сил»[9].*

Звичайно під час ведення бойових дій періоду Першої світової війни відбувалися суттєві руйнування населених пунктів, які здебільшого знаходилися на лінії фронту, про що зазначали у своїх наукових працях ряд українських дослідників: І. Кучера, Т. Гайналь і Р. Даниляк[2], О. Мазур[4-5], І. Патер[4], С. Орлик[6-8], та ін. Але, відомо, що для знищення будівель та споруд необхідна потужна зброя із певною дальністю стрільби. У період Першої світової війни такої зброї було мало: були створені лише перші зразки танків, бойова авіація знаходилася на стадії формування, проте вже розпочалася практика застосовування багатомоторних бомбардувальників. У міжвоєнний період було осмислено перспективи розвитку бойової авіації, з'явилася обґрунтована італійським генералом Джуліо Дуе теорія повітряної війни у книзі *«Панування у повітрі»[10].* В цій теорії, поміж іншого, просувалася ідея єдності і взаємодії фронту і тилу, а відповідно, міста супротивника розглядалися як мішені для проведення масованих бомбардувань, для досягнення двох цілей: з одного боку – *«Діючи по найбільш важливим населеним центрам, вона (авіація) зможе, вносячи паніку і жах у країну супротивника, швидко розбити її матеріальний і моральний супротив», «тому цілями для повітряних нападів будуть переважно площі певних розмірів, на яких розташовані нормальні будівлі (житлові будинки, заводи та ін.) та певне населення»[1],* – тобто здійснення терору цивільного населення задля підриву його морального духу і стійкості, а з іншого боку – знищення інфраструктури та промислових виробництв.

Подальше удосконалення засобів ведення війни призвело до збільшення вбивчої та руйнівної сили застосовуваної зброї, що відобразилося на ще більших руйнуваннях населених пунктів (в т. ч. які знаходилися у тилу), цілеспрямованому завданні бомбових ударів по цивільному населенню. Поширеної практики під час Другої світової війни набули килимові нальоти бомбардувальною авіацією на міста супротивника. Початок війни ознаменувався активним бомбардуванням Люфтвафе не лише військових об'єктів Польщі, а й цивільних районів великих промислових міст країни. Потужних німецьких бомбардувань зазнавав Лондон й інші міста Великої Британії у 1940, 1941 та 1944рр. Вторгнення на територію України німецьких військ супроводжувалося потужними авіаційними бомбардуваннями. Вже 22 червня 1941 р. на м. Київ було скинуто 90 фугасних і запалювальних бомб[3]. Місто бомбили літаки 4-го повітряного флоту Люфтвафе, знімаючи це страхіття на відео плівку для показу в кінотеатрах Німеччини для підкріплення бойового духу своїх військових та задля потіхи зомбованого цивільного населення. Під час Другої світової війни значних руйнівних наслідків мали й інші українські міста.

На Міжнародному військовому трибуналі у Нюрнберзі було притягнуто до відповідальності військових злочинців винних у смерті мільйонів осіб цивільного населення, в т. ч. й за надання злочинних наказів бомбардування населених пунктів авіацією.

В умовах розв'язаної 24 лютого 2022 р. росією агресивної війни проти України, яка супроводжується жорстоким насиллям та фізичним знищенням мирного цивільного населення, мародерством, грабежами на окупованих територіях, країна-агресор взявши на озброєння нацистські теорії ведення війни дає накази своїм пілотам направляти ракети не лише на об'єкти критичної інфраструктури мирних міст, цинічно заявляючи про це на увесь світ, а й поцілюють у житлові будинки, лікарні, заклади освіти, науки та культури, історичні пам'ятки тощо.

Такі дії російської армії свідчать про повне нехтування російською федерацією нормами гуманітарного міжнародного права, що є неприпустимим у сучасному світі й має бути засудженим та отримати відповідне покарання. Водночас виникає необхідність удосконалення норм міжнародного права, які б урегулювали прогалини у законах ведення війни на суходолі, які приймалися ще до початку та після Першої світової війни (Гаазькі конвенції 1907 р. і Женевські конвенції 1929 р.) та після закінчення Другої світової війни (Женевські конвенції 1949 р.).

Як і сто років тому (під час Першої світової війни), так і сьогодні росія, здійснюючи збройну агресію проти українських земель, залишається державою-агресором і державою-окупантом, а дії представників її військових підрозділів демонструють нечувану жорстокість і цинізм, особливо до мешканців територій, на які ступила нога «російського визволителя», які «звільняють» мирних жителів не тільки від майна, а й від життя. І все це відбувається у ХХІ столітті, коли у цивілізованих країнах пропагується пацифізм, гуманізм, людяність, емпатія, добро до ближнього, а в російській

федерації вся пропаганда побудована на ненависті, брехні, невігластві й неповазі до людей інших суверенних держав.

Джерела та література

1. Джулио Дуэ. Господство в воздухе. Сборник трудов по вопросам воздушной войны. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=233152>
2. Кучера І., Гайналь Т., Даниляк Р. Соціально-економічне становище мешканців Східної Галичини під час російської окупації у роки Першої світової війни (1914-1917 рр.). *Грані*. Дніпро, 2021. Т.24. №12. С.5–14.
3. Лозовенко Т. Як Німеччина в 1941-му бомбила Київ: архівні фото і відео. *Апостроф*. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/kyiv/cultura/2021-06-22/kak-germaniya-v-1941-m-bombila-kiev-arhivnyie-foto-i-video/236098>
4. Мазур О. Наслідки війни для села Східної Галичини. *Перша світова війна і слов'янські народи: матеріали між нар. наук. конф.* (14 – 15 травня 1998 р.). К.,1998. С. 101–108.
5. Мазур О.Я., Патер І. Г. Галицька «Руїна»: соціально-економічне становище Східної Галичини (1914-1915 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2007. №584. С. 46.
6. Орлик С. Мародерство, грабежі і розбій під час російської окупації Східної Галичини та Північної Буковини в роки Першої світової війни. *Український історичний журнал*. 2022. №2. С.4-16. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.02.004>
7. Орлик С.В. Економічне становище та податна здатність селян Галичини та Буковини в період російської окупації в часи Першої світової війни. *Український селянин*. 2017. №18. С. 93–99.
8. Орлик С.В. (2018). Фінансова політика російського уряду на окупованих територіях Галичини і Буковини в період Першої світової війни (1914-1917рр). Біла Церква, 2018. 716с.
9. Про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: IV Гаазька Конвенція від 18.10.1907. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_222 (дата звернення: 10.08.2022).
10. Giulio Due. Il dominio dell'aria. Roma, 1921.

УДК 7.031

Микола ТУПЧІЄНКО,
к.і.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи,
Центральноукраїнського національного
технічного університету

СИМВОЛІЧНЕ СПІВСТАВЛЕННЯ ЗАЛІЗА З МАКОМ

В основі символічного співставлення металу з рослинами лежить міфологічна універсалія світобудови у вигляді світового дерева у всіх його варіаціях. В попередніх публікаціях автора було показане символічне зіставлення заліза з горохом та злаковими [5]. Але воно має місце і в зіставленні з маком. В билині про Чурила Пленковича, двір героя, як вже згадувалося вище, був оточений залізним тином, а «на всякій тычинке по маковке». Має місце подібне символічне співставлення і в українських фольклорних текстах. Власне кажучи, цей міфологічний сюжет матеріалізувався в період XVIII – XIX ст., коли залізо перетворилося у відносно дешевий метал і його почали використовувати для спорудження, спочатку, церковних огорож, а пізніше, металевих огорож садиб можновладців тощо. В цих огорожах драти тину вінчають вістря, які нагадують своєю формою макову голівку або полум'я свічки. З доби бароко купола православних церков, як критих металом, так і дерев'яних, набули характерного вигляду «церковних маківок», «золотих маківок», реалізуючи давню, ще язичницьку ідею про тотожність мака, з одного боку, з небесною сферою, в якій зірок як макових зерен, а, з іншого, про символічний зв'язок заліза й маку. В обох випадках через мистецький образ, втілений ковалями та будівничими – архітекторами, реалізувалася все та ж ідея символічного зв'язку заліза (ширше металу) із маком, як компонентів небесного кола. Символічний зв'язок маку із залізом простежується також в загадці: «Стоїть дуб, повен круп, шапочною прикритий, гвіздочком прибитий», - відгадкою якої є мак [2, с. 122]. В даній загадці має місце символічний паралелізм між маком – дубом і гвіздком – певним ковальським виробом. В основі співставлення маку саме з гвіздком, а не з іншим ковальським виробом, лежить очевидно зовнішня схожість рослини з цвяхом, її прямота і стрункість, а також те, що відцвіття на коробочці нагадує шапocky цвяха.

Простежується символічне зближення заліза з маком і в обрядодіях. На Великдень у др. пол. XIX ст., разом із паскою святили у вузлику мак і голку, які потім виступали оберегом від зурочення. Маком обсипали молодняк птиці, телят, голку чи шпильку втикали в одяг молодих людей, особливо нареченого і нареченої [4, с. 42]. у наведеному обряді і залізо і мак виступають оберегом від зурочення або «поганого погляду», де погляд, зір, в свою чергу, пов'язується з стихією вогню та світлом, а мак в народі ще називають маком-видюком, через його наркотичні властивості. Водночас наведений вище матеріал показує семантичну приналежність і маку, і зерна (макового зерна), і заліза (ширше металу) не тільки до зірок, а й до стихії вогню. Останній виступає основним

оберегом від злого, «пристритного» погляду, здатність до якого приписувалася темнооким люди.

Дослідники знакової природи маку в традиційній культурі [3] відзначають його символічне зіставлення зі світовим деревом, що власне й пояснює сусідство в фольклорі дуба, залізного тину й макових голівок. Окрім того, спосіб приготування маку, що широко вживається у вигляді компоненту ряду ритуальних страв, зокрема й кутті, аналогічний, розглянутій вище технології приготування страв із зерна і приготування заліза. Мається на увазі розтирання макогоном в ступі-макітрі, з наступним випіканням в печі у складі кондитерських виробів, тобто символічне співставлення маку й заліза могло також закріплюватися через схожість технології їх обробки.

Таким чином, простежується символічне зближення заліза із маком через кілька механізмів: співставлення обох із світовим деревом; подібність технології їх обробки, в основі яких лежить міфологічна концепція походження та будови світу, але в першу чергу завдяки передачі зварному залізу символіки зірок-метеорів, які набагато раніше співставлялися із маком. С. М. Боньковська наводить ряд промальовок кованих залізних ручок до дверей ХІХ – поч. ХХ ст., де макова коробочка є досить розповсюдженим орнаментальним мотивом, яким прикрашали клямки. [1, с.65]. Крім того, «мачок» – нанесені пуансоном крапки, як відзначає все та ж Боньковська, сусидить із іншим орнаментальним мотивом – «зірочками» в декоруванні «протички» – проколювачів для люльок, якими вигортали попіл із цибуха люльки, проколювали туго набитий в ній тютюн [1, с. 58]. Використання зображення маку в декоруванні ручок дверей знаходить пояснення в контексті аналогічного декорування ручок зображенням дерева, листків різних порід дерева. Можливо, тут більшу роль відіграє символічна приналежність маку, через його снодійну якість, до потойбічного світу з яким сполучали – розмежовували живих, бодрствуючих людей і двері й залізо. В орнаментальному мотиві «мачок», що розташовується поряд із «зірочками» на одному виробі вбачається символічний зв'язок між маком і зірками, з одного боку, а з іншого - приналежність одного й інших до потойбічного світу і до стихії вогню, про що вже писалося раніше. Але не тільки ковалі минулого звертаються до образу маку, а й сучасні майстри в царині художнього ковальства. Боньковська С. в своїй книзі наводить фото декоративної композиції «Маки» викованої В.І. Качмарем [1].

Джерела та література

1. Боньковська С. М. Ковальство на Україні (ХІХ–поч. ХХ ст.). К. : Наук. думка, 1991. 110 с.
2. Де живе жарптиця? / запис. І. Гурін. К. : Веселка, 1991. 206 с.
3. Дикарев М. Заметки по истории народной ботаники. 1. Мак. *Этногр. обозрение*. 1899. № 1–2. С. 18–54.
4. Иванов П. В. Народные рассказы о ведьмах и упырях. Х., 1891. Т. 3.

5. Тупчієнко М.П. Семантичні паралелі в символіці бобових, злакових та заліза в уявленнях давніх слов'ян та сучасних східнослов'янських народів. *Народна творчість та етнографія*. 2019. №3. С. 36-43

ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА

УДК 316.77

Людмила ГЛЄБОВА,
к.філол.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи,
Центральноукраїнського національного
технічного університету

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТІ

Комунікація у художній сфері реалізується у передачі інформації та естетичному впливі на людину. Відтак художня інформація розглядається як специфічний вид масової соціальної інформації, якому властивий вплив на емоційну сферу за допомогою художніх образів.

Однією зі сфер духовної діяльності, видом мистецтва, що зображає буття в словесних, писемно зафіксованих художніх образах є художня література. Літературний (художній) твір – результат художньої творчості в сфері мистецтва слова (літератури), продукт індивідуальної творчості митця [2]. Художня література, як особливий вид мистецтва, а слідом за нею і документи художньої творчості – літературні твори – виконують такі функції: естетичну, гедоністичну, комунікативну, просвітницьку, інформаційну і виховну. Вивченням сутності і розвитку художньої літератури займається особлива наука – літературознавство.

Ресурс художньої літератури об'єднує:

Первинні документи (оригінальні твори літератури (у тому числі й тиражовані), літературознавчі студії, так звана мемуарна література).

Вторинні документи (довідкові видання та інформаційні документи).

Вивчення робіт науковців дозволяє виокремити такі особливості інформаційних ресурсів художньої літератури [1]:

1. Автор – письменник (неповторність, вияв унікальності особистості творця);

Значний вплив тут – позатекстових чинників, зокрема суспільно-політичних та культурно-історичних особливостей епохи автора, індивідуальних рис його світогляду, ідейно-естетичних інтенцій тощо [3].

2. Художній твір (відсутність старіння; незамінність, неможливість перетворення знакової форми);

Художній текст «набуває просторово-часового окреслення в комунікативному процесі, в соціокультурній конситуації, контексті» [2]. Це справджується як на етапі кодування, так і на етапі декодування художнього тексту.

3. Споживач – читач (нелогічність – вплив на людину через емоційну сферу; багатоваріантність сприйняття).

Отже, у процесі художньої творчості «народжується» літературний твір основними рисами якого визначаємо унікальність, оригінальність, неповторність, відсутність старіння, нелогічність та багатоваріантність сприйняття.

Джерела та література

1. Неймовірно можливі світи: референтність, фікційність, текстуалізація: монографія / За редакцією Романа Гром'яка. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2005. 291 с.

2. Девдюк І. В. Екзистенційний дискурс в українській та британській прозі міжвоєнного періоду: монографія. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2020. 484 с.

УДК 005.92

Максим БРАЙЧЕНКО,
ст. гр. ІС 22-М,
наук. кер. – Олена Коломієць,
Центральноукраїнський національний
технічний університет

ЗАВДАННЯ, ПРИНЦИПИ, КРИТЕРІЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЦІННОСТІ ДОКУМЕНТІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Однією з найважливіших ділянок архівної роботи, невід'ємною складовою зберігання інформації є експертиза цінності документів. На сьогодні вона виконує роль єдиного механізму, за допомогою якого здійснюється регулювання потоку документів, що надходять до архіву на зберігання. Як відомо, *експертиза цінності документів (ЕЦД)* передбачає вивчення документів з метою внесення їх до Національного архівного фонду (НАФ) або вилучення з нього, проведення грошової оцінки документів, віднесення їх до категорії унікальних і встановлення термінів зберігання документів, що не підлягають внесенню до НАФ. В результаті проведення експертизи цінності документів формується архівний фонд підприємства, організації чи установи, забезпечується постійне оновлення складу документів та постійне коригування якості НАФ на всіх етапах його функціонування.

Дослідженню експертизи цінності документів присвячено значну кількість наукових праць вітчизняних авторів (В. Бездрабко, Г. Беспянська, І. Савченко, К. Селіверстова, С. Сельченкова та ін.). У публікаціях розглядаються теоретико-методологічні засади та науково-методичне забезпечення експертизи цінності документів, категоріальний апарат й питання нормативно-правового регулювання цієї сфери діяльності, основні завдання, принципи та критерії експертизи цінності документів на сучасному етапі, діяльність експертних комісій тощо.

На особливу увагу заслуговують наукові розвідки, присвячені історії становлення сучасної системи експертизи цінності та вивченню зарубіжного досвіду її функціонування. Так, дослідниця В. Бездрабко ґрунтовно висвітлює основні традиції і новітні тенденції зарубіжного архівного досвіду здійснення експертизи цінності документів на прикладі північноамериканських і європейських країн, розкриває еволюцію системи критеріїв, формування теорії та методології даної процедури [1].

В сучасних умовах проблема експертизи цінності документів не втрачає свої актуальності, а лише потребує новітніх підходів до розгляду різних аспектів її сутності.

Від часу створення технології експертизи цінності її основним завданням було визначення міри необхідності й достатності тієї інформації, що підлягає відбору для постійного зберігання. За останні десятиліття сталося багато змін, які вплинули на методичку проведення експертизи цінності документів. Йдеться, зокрема, про появу нових видів документів, актуалізацію певних комплексів документів, зняття ідеологічних заборон з тематики досліджень, зміну ролі і значення окремих видів документації у здійсненні управлінських рішень.

Модернізація архівної галузі вимагає насамперед розширення та оновлення існуючої нормативно-правової бази щодо проведення експертизи цінності документів. Зasadничу роль у її створенні відіграв Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [2]. У подальших редакціях цього закону було визначено основні засади експертизи цінності документів, а саме: обов'язковість проведення цієї процедури при включенні документів до складу Національного архівного фонду, порядок державної реєстрації документів НАФ, здійснення контролю за надходженням документів тощо. Конкретизація питань організації, механізмів та методички експертизи цінності документів законодавцем покладається на підзаконні нормативні акти.

На сьогодні основним документом, який регулює проведення експертизи цінності документів є Постанова Кабінету міністрів «Про проведення експертизи цінності документів» від 8 серпня 2007 р. [3].

Таким чином, експертиза цінності документів проводиться на підставі чинного законодавства у сфері архівної справи та діловодства, типових та галузевих переліків: видів документів із зазначенням термінів їх зберігання, видів документів, що підлягають внесенню до НАФ.

Українське законодавство забезпечує впорядковане комплектування архівних фондів, забороняє знищення документів без попереднього проведення експертизи цінності документів, врегульовує порядок ініціювання експертизи цінності документів. У разі виникнення загрози знищення або значного погіршення стану зазначених документів їх власник зобов'язаний повідомити про це державну архівну установу для організації експертизи цінності цих документів.

В Україні функціонує єдина система експертизи цінності, що охоплює своєю увагою діяльність фактично всіх фондоутворювачів країни. Формування цієї системи відбулося ще в радянські часи, дана система є дієздатною і нині.

Проведення експертизи цінності документів вимагає дотримання певних *принципів*, а саме: *об'єктивності* (оцінка документів з врахуванням їх змісту, автентичності, значущості авторів, юридичної сили та оригінальності

документів) *історизму* (вивчення явищ, подій, процесів, відображених у документах, в історичній хронології), *комплексності* (визначення цінності кожного окремого документа в групі документів), *всебічності* (встановлення цінності документів зі сторони споживача інформації). Застосування вказаних принципів експертизи цінності документів дозволяє відтворити історичні умови створення документації, встановити її науково-історичне та суспільне значення.

Також при проведенні експертизи цінності комплексно застосовують *критерії цінності документів*, тобто систему науково обґрунтованих ознак (походження, зміст, час і місце створення, зовнішні ознаки), на підставі яких практично визначається ступінь цінності документів.

Основним критерієм цінності змісту документів є значущість його інформації (сукупності зафіксованих у ньому відомостей про конкретні факти, події, явища, процеси). Чим вагоміший інформаційний зміст, тим цінніший документ. Важливим показником є повторюваність та розсіюваність інформації. Розрізняють адекватну повторюваність, коли інформація первинних документів повністю повторюється в зведеному документі.

Нині архівісти активно працюють над науково-методичним забезпечення ЕЦД. Разом з тим, сучасна теорія експертизи цінності документів потребує подальшої розробки понятійного апарату; визначення специфіки практичного застосування методологічного інструментарію; вдосконалення існуючої нормативної бази й забезпечення відповідного нормативно-правового регулювання. Важливим нам уявляється й осмислення досвіду декомунізації архівно-меморіальної політики держав, використання зарубіжного досвіду проведення експертизи цінності.

Джерела та література

1. Бездрабко В. Теоретичні засади експертизи цінності документів: традиції і сучасні тренди (із зарубіжного досвіду). *Архіви України*, 2019. Вип.4. № 321. С.7-40.
2. Закон України: Про Національний архівний фонд та архівні установи. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 15. Ст. 86.
3. Постанова Кабінету Міністрів України: Про проведення експертизи цінності документів № 1004-2007-п (редакція від 10.09. 2021 р., підстава - 943-2021-п). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2007-п>

УДК 316.77+002.1

Олена ДАНИЛИШИН,
ст. гр. ІС 22-М,
наук. кер. – Людмила Глебова,
Центральноукраїнський національний
технічний університет

ІНФОРМАЦІЙНІ ЦЕНТРИ У ПРОФЕСІЙНОМУ ЗРОСТАННІ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

Інформаційні центри відіграють важливу роль у професійному зростанні фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Ці центри є ключовими джерелами знань та ресурсами для навчання та підвищення кваліфікації у цих галузях. Розглянемо детальніше, як саме інформаційні центри сприяють професійному зростанню фахівців та які переваги вони надають.

Інформаційні центри надають доступ до різноманітних джерел інформації та навчальних ресурсів, які допомагають фахівцям розширювати свої знання і вдосконалювати навички. Однією з основних ролей інформаційних центрів є забезпечення доступу до актуальних наукових статей, книг, електронних ресурсів і баз даних, що дозволяє фахівцям бути в курсі останніх розробок у своїй галузі. Це особливо важливо в інформаційних, бібліотечних та архівних сферах, де зміни технологій і методологій відбуваються дуже швидко.

Крім доступу до актуальної інформації, інформаційні центри також сприяють професійному зростанню фахівців через організацію семінарів, тренінгів та конференцій. Ці події дозволяють фахівцям обмінюватися досвідом, вивчати нові методи та практики, а також встановлювати контакти з колегами зі схожих галузей. Інформаційні центри можуть бути місцем проведення таких подій або сприяти їх організації.

Ще однією важливою роллю інформаційних центрів є підтримка дослідницької роботи фахівців. Вони можуть надавати доступ до спеціалізованих баз даних, архівів і ресурсів, які необхідні для проведення досліджень і написання наукових статей або дисертацій. Це сприяє розвитку нових знань і внесенню внеску в науковий розвиток галузей інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Також важливою функцією інформаційних центрів є підтримка навчального процесу. Вони можуть створювати навчальні програми, надавати доступ до навчальних матеріалів і ресурсів, а також забезпечувати консультації та підтримку для студентів і стажерів. Це сприяє навчанню і підготовці нового покоління фахівців у сферах інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Заключно, інформаційні центри відіграють критичну роль у професійному зростанні фахівців у галузях інформаційної, бібліотечної та

архівної справи. Вони надають доступ до знань, підтримують дослідницьку роботу, організовують навчальні заходи та сприяють розвитку нових поколінь професіоналів у цих галузях. Фахівці, які активно використовують інформаційні центри, мають можливість не лише підтримувати свої знання на актуальному рівні, але й вносити важливий внесок у розвиток своїх галузей.

Джерела та література

1. Асєєв Г. Інтеграція фондів бібліотек, архівів і музеїв з метою їх збереження та використання. Вісник Книжкової палати. 2022. №4. С. 12 –17.
2. Барабаш В. А., Глебова Л. В. Інформаційні ресурси бібліотеки закладу вищої освіти як джерело розвитку інтелектуального та духовного потенціалу студентів. *Соціум. Документ. Комунікація*: збірник наукових праць. Серія «Історичні науки». Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 6/2 (Спецвипуск). С. 11–28. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=15532767756050326344&btnI=1&hl=uk>.
3. Боряк Г. В. Електронні архівні публікації в Інтернеті : проблеми репрезентації інформаційних ресурсів. *Архіви України*. 2002. № 4. С. 141-169.
4. Калакура Я., Палієнко М. Концептуалізація електронного архівознавства в контексті цифровізації українського суспільства. *Архіви України*. 2021. №3(328). С. 36–65. <https://doi.org/10.47315/archives2021.328.036>
5. Лобузін І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій : монографія. Київ, 2016. 216 с.

УДК 002.1

Вікторія ДОЛЯ,
ст. гр. ІС-21,
наук. кер. – Вікторія Барабаш,
Центральноукраїнський національний
технічний університет

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДАННЯ «КАТЕДРА UNIVERSUM:
ЕЛЕКТРОННИЙ ЗБІРНИК НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ПРАЦЬ З
ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ»**

У збірнику публікуються науково-популярні статті з актуальних питань історичної науки, дослідження у галузі документознавства, архівознавства, соціальних комунікацій, а також філософії, педагогіки та філології.

Даний інформаційний продукт призначено для наукових працівників, виконавців, аспірантів та всіх, хто цікавиться проблемами гуманітарних наук.

Заснований збірник 2020 року, має три розділи під такими назвами: Історія та археологія; Інформаційна, бібліотечна та архівна справа; Філософія, педагогіка, філологія; Кожен розділ містить статті до відповідних тем, які розкривають мету їх написання. Традиційно в будь-якому виданні, книзі або журналі завжди відзначено, яка людина відповідальна за випуск, вказують коректорів, хто займався дизайном та комп'ютерною версткою. У нашому випадку зазначені: головний редактор, відповідальний секретар та члени редколегії.

Головний редактор: С.В. Орлик – доктор іст. наук, професор

Відповідальний секретар: Л.В. Глебова – кандидат філол. наук,
доцент

Члени редколегії:

Василь Орлик – д.і. н., проф., **Сергій Кулешов** – д. і. н., проф.,
Вікторія Барабаш – к. пед. н. доц., **Ганна Бондаренко** – ст. викл.,
Олександр Бондаренко – к. і. н. доц., **Оксана Головата** – викл., **Олена Коломієць** – к. пед. наук, доц., **Аліна Мехеда** – к. пед. наук, ст. викл., **Сергій Римар** – ст. викл., **Зоя Стежко** – к. філос. наук, доц., **Микола Тупчієнко** – к. і. н, доц.

Наведені дані свідчать, що над створенням цього збірника працювала значна кількість фахівців, яких розподілимо на такі категорії: асистенти та старші викладачі, кандидати наук, доценти, доктори, професори.

Викладачі:

- Ганна Бондаренко
- Оксана Головата
- Сергій Римар

Кандидати наук та доценти:

- Людмила Глебова
- Вікторія Барабаш
- Олександр Бондаренко
- Олена Коломієць
- Аліна Мехеда
- Зоя Стежко
- Микола Тупчієнко

Доктори та професори:

- Світлана Орлик
- Василь Орлик
- Сергій Кулешов

В аналізованому збірнику до структури публікацій не входить анотація, нами зроблено спробу виконати анотування однієї зі статей збірника на вибір, а зокрема статті Оксани Головатої «**Науковець-дослідник ХІХ століття – Г. Я. Близнін**».

Дана стаття містить інформацію про життя і діяльність Гаврила Яковича Близніна, котрий викладав природничі дисципліни та займався науковою діяльністю.

Як педагог він добре знав кожен свій предмет, майже ніколи не використовував підручника. У своїй навчальній роботі дослідник використовував різні методи, головними з яких були такі: бесіда, пояснення, демонстрація, розповідь та ін. Найбільш учні любляли розповіді про його особисті дослідження, які Г. Близнін вміло та вдало використовував з появою нового матеріалу. Його дружні спілкування з учнями не обмежувалися лише шкільними заняттями; діти сміливо могли звернутися до Гаврила Яковича з певним питанням або поясненням не тільки після уроків, але й вдома. Розвивав в учнів пізнавальну активність та схвалював їх особисті спостереження. Основною формою роботи був урок, але велику увагу він приділяв екскурсіям на природу та метеорологічну станцію.

Роботу викладача Г.Я. Близнін поєднував з науковою працею в галузі метеорологічних дослідів. У 1874 році разом зі своїм колегою математиком та фізиком Р.В. Пржишиховським більшу частину своєї уваги приділяли самій метеостанції. Вже в 1875 році завдяки працьовитості дослідника, на станції починають з'являтися: метеобудка, психрометр, термометри, флюгер, опадоміри та прилад для вимірювання кількості вологи, що випаровується. Згодом у 1877 році, турбуючись про розвиток метеорологічної мережі, почав підключати до метеорологічних досліджень сільську інтелегенцію. Тому з 1887 року почав досліджувати зміну вологості ґрунту, звертаючи увагу на питання використання метеорологічних спостережень у сільському господарстві. Після декількох дослідів він дійшов висновку, що огляд за опадами без вивчення способів їх розподілу в ґрунті, не може дати сільському господарству належної допомоги. Свої погляди та думки, він оприлюднив у статті «Кліматичні дані Єлисаветграда та його повіту», яка вийшла у 1888 році.

Отже, заслуги Г.Я. Близніна перед сільськими господарством значні. Завдяки його діяльності на Півдні України в останній третині ХІХ століття розпочався процес формування мережі сільськогосподарських метеорологічних пунктів та станцій; серед яких Єлизаветградська земська метеостанція була зразковою і стала значимою для становлення метеорології як науки.

УДК 930.25

Аліна ЛЕВЧЕНКО,
ст. гр. ІС 22-М,
наук. кер. – Вікторія Барабаш,
Центральноукраїнський національний
технічний університет

ІНФОРМАЦІЯ В АРХІВНІЙ СПРАВІ

Архівна справа є важливою складовою інформаційної інфраструктури суспільства, оскільки забезпечує зберігання, обробку, індексацію і доступ до цінної історичної, культурної та адміністративної інформації. Інформація в архівній справі відіграє ключову роль у забезпеченні доступу до минулого, збереженні спадкового дороговказу та підтримці прозорості управління.

Архівна справа є механізмом збереження історичної пам'яті суспільства. Архіви зберігають документи, рукописи, фотографії і інші об'єкти, що мають історичну цінність. Ця інформація надає можливість вивчення минулого, реконструкції подій і аналізу розвитку суспільства. Інформаційний потенціал архівної справи використовується в історіографії, антропології, культурології і багатьох інших галузях науки.

Архіви містять значну кількість адміністративної інформації, яка стосується рішень, законодавства, управлінських актів та документів, що регулюють функціонування суспільства. Ця інформація відіграє важливу роль у підтримці державного управління, забезпечуючи можливість перевірки юридичних та історичних аспектів рішень, розробки нових стратегій та політик.

Архівна справа також сприяє збереженню об'єктивної інформації про минуле. Документи у архівах є офіційними та надійними джерелами інформації, які служать запорукою правдивого відображення подій. Це особливо важливо в контексті вироблення об'єктивної історії та врегулювання суспільних конфліктів.

Доступ до архівної інформації гарантує прозорість та відкритість управління в державі і суспільстві. Це дозволяє громадянам, журналістам, дослідникам та іншим зацікавленим сторонам перевіряти дії влади, аналізувати рішення та брати участь у громадському контролі над управлінням.

Архівна інформація є важливим джерелом для навчання і досліджень у різних галузях науки та освіти. Вона служить основою для створення курсів, вивчення історії, соціології, політології, правознавства та інших дисциплін. Дослідники використовують архіви для вивчення різних аспектів суспільства, розв'язання проблем та розробки нових концепцій.

Отож, інформація в архівній справі є незамінним ресурсом для суспільства. Вона забезпечує збереження історичної пам'яті, підтримку державного управління, доступ до правдивої інформації, прозорість управління і можливість навчання та досліджень. Архівна справа відіграє

ключову роль у забезпеченні стабільності історичної спадщини, а також у формуванні національної ідентичності. Важливо враховувати, що архівна інформація потребує належного збереження, охорони від втрати та доступності для користувачів, щоб вона могла виконувати свої функції в повному обсязі. Розуміння цінності інформації в архівній справі сприяє зміцненню культури збереження та використання архівних ресурсів у суспільстві.

У сучасному світі інформаційна сфера зазнає значних змін і викликів, що також впливають на архівну справу. Дигіталізація інформації, зростання обсягів документів та зміни у способах зберігання ставлять під загрозу збереження та доступ до архівної інформації. Тому сучасні архіви активно впроваджують цифрові технології для зберігання та пошуку документів. Це дозволяє поліпшити доступність та зручність користування архівами, але вимагає нових підходів до забезпечення безпеки інформації та захисту від цифрових загроз.

Інформація в архівній справі відіграє важливу роль у збереженні історичної пам'яті, підтримці державного управління, забезпеченні прозорості та доступності інформації, а також навчанні та дослідженнях. Важливо підтримувати архівну справу, забезпечуючи належне збереження та доступ до документів, а також враховувати сучасні виклики та тенденції в інформаційній сфері. Забезпечення доступу до інформації в архівній справі сприяє розвитку суспільства та зміцненню його історичного та культурного спадку.

Для досягнення цілей архівної справи важливо надавати освіту щодо правильного збереження та використання архівних ресурсів. Це стосується як фахівців у галузі архівної справи, так і громадян загалом. Навчання професіоналів архівної справи допомагає забезпечити високий стандарт роботи з архівами, зокрема стосовно їх збереження, обробки, каталогізації та доступу. Громадяни, у свою чергу, повинні бути свідомими щодо важливості збереження архівних документів і надавати їм належну увагу.

Архівна справа також має міжнародний аспект. Співпраця між країнами у сфері архівної діяльності сприяє обміну інформацією, забезпеченню доступу до архівів для дослідників з різних країн і спільному збереженню світового культурного спадку. Це важливо для збереження інформації про всесвітньо важливі події, культурні скарби та історичні факти.

Інформація в архівній справі є фундаментом для збереження історичної пам'яті, підтримки державного управління та забезпечення доступу до правдивої інформації. Її роль у суспільстві надзвичайно важлива, і вона відіграє ключову роль у формуванні сучасної культурної та історичної спадщини. Збереження і належне використання архівних документів вимагає спеціалізованих знань, технологій та усвідомлення їх важливості для суспільства в цілому. Тому важливо продовжувати підтримувати розвиток архівної справи і надавати освіту з цього питання, щоб забезпечити належний доступ до інформації та її збереження для майбутніх поколінь.

Майбутність архівної справи стоїть перед численними викликами. З одного боку, це зростання обсягів цифрових документів і потреба у забезпеченні їх довгострокового збереження та доступу. З іншого боку, це потреба у розробці нових стандартів та підходів до каталогізації, обробки та збереження цифрових архівів. Технологічний розвиток, зміни в суспільстві та швидкий розвиток інформаційних систем вимагають постійного адаптування архівної справи до нових реалій.

Архівна справа у цифровому світі відіграє критичну роль у забезпеченні доступу до цифрової спадщини та збереженні цінної інформації. Цифрові архіви дозволяють зберігати величезні обсяги даних у компактній формі та швидко надавати до них доступ. Важливо також забезпечити захист цифрових архівів від втрати, зламу та несанкціонованого доступу.

Таким чином, архівна справа є важливою галуззю, що забезпечує збереження та доступ до інформації в історичному, культурному та адміністративному контекстах. Інформація в архівній справі має велике значення для суспільства, і важливо розвивати та модернізувати архівну справу, щоб вона відповідала викликам сучасного цифрового світу. Збереження і доступ до архівної інформації має забезпечувати підтримку культурної спадщини, наукових досліджень, державного управління та формування об'єктивної історії.

Література:

1. Аартс Г. Що таке музей? Музей: менеджмент і освітня діяльність. Львів : Літопис, 2009. С. 16–22.
2. Архівознавство: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів України / редкол.: Я. С. Калакура (гол. ред.) [та ін.]. Київ, 1998.
3. Бібліотеки України загальнодержавного значення: історія і сучасність: зб. ст. / НБУВ та ін.; редкол. : О.С. Онищенко (голова) та ін. Київ, 2007. 253 с.
4. Бірюкова Т. Структурно-діяльнісна модель бібліотеки як документно-комунікаційного інституту. *Вісн. Книжк. палати*. 2013. №9. С. 23-26.
5. Воскобойнікова-Гузєва О.В. Бібліотечний соціальний інститут в першій чверті ХХІ століття: історичні та соціокультурні чинники розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. №1. С. 72–79.
6. Воскобойнікова-Гузєва О.В. Визначальні світові стратегії розвитку інформаційно-бібліотечного комплексу (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Вісн. Книжк. палати*. 2012. № 9. С. 17–22.
7. Ковальчук Є. І. Актуальні теоретичні питання сучасного музеєзнавства: музеєфікація пам'яток сакрального мистецтва. *Волинський музейний вісник*. Наук. зб. Луцьк : МП "Пульс", 2010. Вип. 2. С. 8–12.
8. Матяш І. Б. Архіви як установи пам'яті // Національна та історична пам'ять: зб. наук. праць. 2013. Вип. 8. С. 61–69; Її ж. Установи пам'яті: поняття, місія, тенденції // Національна та історична пам'ять: зб. наук. праць. 2012. Вип. 4: Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. С. 7–18.
9. Матяш І. Архівознавство: методологічна засади та історія розвитку. Київ:

Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2012. С. 60–74.

10. Українська архівна енциклопедія / редкол.: І. Б. Матяш (гол. ред.) [та ін.]. Київ, 2008. С. 45.

УДК 316.77+002.1

Ганна ПУПЧЕНКО,
ст. гр. ІС 22-М,
наук. кер. – Вікторія Барабаш,
Центральноукраїнський національний
технічний університет

РІВНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ АРХІВНИХ РЕСУРСІВ В ІНТЕРНЕТІ

Інтернет відіграє ключову роль у доступі до архівних ресурсів і зберіганні культурної спадщини. Розробка ефективних стратегій репрезентації архівів в Інтернеті є актуальним завданням в контексті цифрової трансформації та розширення доступу до цих цінних ресурсів. У даній публікації розглядаються різні рівні репрезентації архівних ресурсів в Інтернеті та їх важливість для збереження та популяризації культурної спадщини.

Рівні репрезентації архівних ресурсів в Інтернеті

1. **Рівень метаданих і каталогів:** На найнижчому рівні репрезентації архівних ресурсів знаходяться метадані і каталоги. Це включає в себе створення описів архівних фондів, колекцій та документів, які дозволяють користувачам знаходити та ідентифікувати ресурси. Метадані включають інформацію про авторів, дату створення, ключові слова тощо.

2. **Рівень цифрових копій:** На цьому рівні репрезентації архівні ресурси перетворюються в цифровий формат. Це можуть бути скановані копії документів, фотографії, аудіозаписи, відео тощо. Цифрові копії дозволяють зберегти оригінали та зробити їх доступними для вивчення та досліджень.

3. **Рівень онлайн-доступу:** На даному рівні архівні ресурси стають доступними через Інтернет. Це можуть бути онлайн-бази даних, цифрові архіви, віртуальні музеї та бібліотеки. Користувачі мають змогу переглядати, шукати та вивчати архівні матеріали з будь-якого місця світу.

Важливість рівнів репрезентації архівних ресурсів

1. **Збереження історії та культурної спадщини:** Метадані та цифрові копії дозволяють зберегти історію та культурну спадщину для майбутніх поколінь. Це особливо важливо у випадку рідкісних або вразливих архівних документів.

2. **Поширення знань та досліджень:** Онлайн-доступ до архівних ресурсів сприяє науковим дослідженням, аналізу та створенню нових знань. Дослідники можуть вивчати історію, культуру та соціальні процеси.

3. **Демократизація доступу:** Репрезентація архівів в Інтернеті дозволяє різним верствам населення мати доступ до інформації та освіти. Це сприяє демократизації знань та культурного розвитку.

Отож, виокремлюють різні рівні репрезентації архівних ресурсів в Інтернеті – метаданих, цифрових копій та онлайн-доступу, кожен з яких характеризується низкою особливостей.

Джерела та література

1. Антоненко В. М. Сучасні інформаційні системи і технології: управління знаннями : навч. посібник Ірпінь : Нац. університет ДПС України, 2016. 212 с.
2. Гліненко Л. К. Основи інформаційних технологій і систем: Навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 500 с.
3. Дідух Л. В. Створення цифрового фонду користування документами НАФ: досвід українських архівів : презентація до виступу на 3-у щорічному круглому столі архівістів з міжнародною участю «Оцифрування документів НАФ, як пріоритетний напрям цифровізації національних архівів: проблеми та перспективи» (м. Київ, 19 лютого 2019 р.). 15 с. URL:<https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2019/02/>
4. Єгорченкова Н. Ю., Єгорченков О.В. Моделі управління інформаційними ресурсами 4П-середовища. *Управління розвитком складних систем*. 2019. Вип. 37. С. 48-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2019_37_9.

ФІЛОСОФІЯ, ПЕДАГОГІКА, ФІЛОЛОГІЯ

УДК 82-1

Вікторія БАРАБАШ,
к.пед.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного
технічного університету

РАЙ ДУГА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ (ДО 300-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

**Бути щасливим -
це значить пізнати,
знайти самого себе.
Григорій Сковорода**

Сьомого травня 2022 року російські окупанти зруйнували Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди у селі Сковородинівка під Харковом, а 3 грудня цього ж року Україна і вся світова спільнота відзначали 300-річчя від Дня народження великого українського Любомудра. Злу ніколи не перемогти, не зруйнувати Дух, який животворить...

Український Сократ – Григорій Сковорода – подарував людству незбагнений скарб своїх думок-перлин. Сьогодні, в такий буремний і важкий для України час по-особливому звучать його рядки: «Чорну Книгу світ читає. Ми ж Книгу Світла відкриваєм». Багатогранна творчість мандрівного філософа засвітила його як одного з найкращих представників національної свідомості, яка формує національну ідею сучасності й майбуття українців.

Реалізуючись в різних жанрах, зокрема у філософсько-педагогічних трактатах, притчах, байках, оригінальній і перекладній поезії, проповідях та епістоляріях мовотворчість Григорія Сковороди стала свідченням того, що як

учень Києво-Могилянської академії і як високоталановитий представник давньої книжної української мови козацький син України сприйняв європейські освітні традиції та філософсько-риторичний культ Слова, успадкований українською культурою від давнини разом із філософією, риторикою, поетикою та біблійною міфологією. Возносячи ідеально-духовний, а не матеріалістично-матеріальний менталітет українця, Григорій Савич закликає пізнати самих себе: «Зміряли море, землю, повітря, небо, вдерлися в надра землі, шукаючи металів, розмежували планети, дошукалися на місяці гір, і рік, і садів, знайшли світів незчислиме множество, будуємо дивовижні машини, засипаємо безодні.., що день – то нові досвіди і подиву гідні винаходи. Боже мій! Чого лиш ми не вміємо! Але при всім отім бракує нам чогось великого: ...Пізнати Самих Себе!» [3].

Григорій Сковорода розвинув цілу філософію слова, сприймаючи його як велику таємницю, яка може охопити безодній космос, як міру речей, через яку можна спробувати все пізнати і відчувати, і як силу того, що реально існує.

Читаючи Сковороду, переконуєшся, що Слово – це не тільки знак світу, а мова – знакова система. Слово має будову, що нагадує будову світу. Є матерія у формі звуку, є якесь ім'я, є, зрештою, образ, тобто якийсь символічний зміст, який дає можливість використовувати його алегорично, проте є щось невидиме, невловиме, внутрішнє, завдяки чому слово – поза часом і поза простором...

Цінність творчості Г. Сковороди визнана на світовому рівні, так Юнеско, включила українського філософа до п'яти мудреців світу – разом із Сократом, Конфуцієм, Спінозою і Махатмою Ганді, усіх їх об'єднує принцип: як учив, так і жив. Ми непереможні, бо маємо «філософію серця». Григорій Сковорода через «серце» прагне повернути людині відчуття повноти життя. Тому в центрі його міркувань – пристрасні пошуки шляху до щастя. Серце, вважав філософ, є «главою» людини: Щастя наше всередині нас... Ніхто не чекає щастя ні від високих наук, ні від почесних посад, ні від багатства... Ніде його немає. Воно залежить від Серця. Серце – від миру, мир – від покликання, покликання – від Бога. Тут кінець: не ходи далі. Це джерело всякої втіхи, і царству його не буде кінця [4]. Як слушно зазначив В. Кремень, такий підхід є виявом, без перебільшень, екзистенціального відчуття свободи, протест проти деструктивної щодо особистості дії «зовнішнього тиску». Реалізує це відчуття філософія, котра як «любомудрість» спрямовує все коло справ своїх на той результат, який надає життя духу нашому, благородство серцю, світлість думкам [1].

Сьогодні українці, об'єднавшись з усім світом виборюють свободу і незалежність. Кожен з нас робить свій внесок у перемогу, ми переконані, що по-справжньому прийдемо до неї лише тоді, коли знайдемо свободу в собі, до чого закликав Григорій Сковорода. Гуманістичні ідеї видатного філософа і педагога, утверджуючи принципи людиноцентризму вже триста років наповнюють наші серця мудрістю, світяться Рай Дугою, відкривають таємницю духовної довершеності.

Джерела та література

1. В. Кремень. Філософія Григорія Сковороди в контексті людиноцентризму. Вісник НАПН України, 2022, 4(2). URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.42022>
2. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів: у 2-х т. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 1. 531 с. URL: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov.htm>
3. Сковорода Г. Пізнай в собі людину. Львів. Світ. 1995. 528 с.
4. В. Хитрук. Оракул Духа – Григорій Сковорода: Есея. Київ – Харків – Херсон, Айлант. 2010. 80 с.

УДК 316.74

Олена КОЛОМІЄЦЬ,
к.пед.н., доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного
технічного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ

Як відомо, спілкування є однією з універсальних реальностей буття людини, а також необхідною умовою і специфічним видом її діяльності. Від нього значною мірою залежить психологічний клімат в установах, організаціях, на підприємствах. Саме в процесі спілкування виявляється їх організаційна та виробнича мобільність, конкурентні позиції в діловому світі. Характер спілкування обумовлюється етнічними, віковими, професійними, гендерними та багатьма іншими параметрами, які необхідно враховувати в міжособистісних стосунках. Ці стосунки є динамічним процесом комунікації, опосередкованим характерами, почуттями, настроями, схильностями його учасників. Отже, кожен комунікативний акт реалізується через взаємодію конкретних особистостей. Тому культура спілкування характеризується й психологічною складовою.

Актуальність цієї проблематики в наш час не викликає сумніву, адже психологія спілкування досліджує особливості взаємозв'язків людини з різними суб'єктами соціального середовища, допомагає їм пізнати світ і водночас себе, своє оточення, навчитися ефективно взаємодіяти з ним.

Дослідженню психологічних засад культури спілкування присвячено значну кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів (А. Леонтьєв, Є. Рогов, І. Сайтарли, В. Семиченко, М. Філоненко, І. Цимбалюк та ін.). У наукових розвідках представлено широке коло психологічних проблем спілкування, висвітлюються теоретичні та методологічні аспекти процесу спілкування, шляхи його оптимізації.

До психологічних чинників комунікативного процесу, які визначають рівень культури спілкування, на думку фахівців, належать насамперед характер людини та психологічні механізми сприйняття.

Характер людини – це сукупність відносно стійких індивідуальних особливостей особистості. Вони відображають її ставлення до себе та інших людей, втілюються в типових способах поведінки і спілкування.

Психологічні механізми сприйняття обумовлюють побудову цілісного образу людини на основі оцінки її зовнішнього вигляду, поведінки та інших чинників.

При цьому психологічна опосередкованість комунікативної взаємодії набуває особливого значення, коли суб'єкти соціальної взаємодії виходять за межі формально-рольового, світського спілкування, тобто коли вони прагнуть спілкуватися на більш глибокому рівні. Така взаємна зацікавленість

змушує враховувати особистісні риси характеру співрозмовника, що є важливим компонентом комунікативної компетенції.

Основними умовами комунікативної компетенції вважають:

- моральну інтуїцію, тобто доцільне застосування певних морально-етичних вимог до співрозмовника або до кожного комунікативного випадку;
- комунікабельність, а саме – хист до спілкування, здатність домагатися ефективного контакту зі співрозмовниками в різних ситуаціях;
- уміння правильно визначати характер людини, її комунікативний психотип.

Першим запропонував класифікацію характерів давньогрецький лікар Гіппократ, який серед людей вирізняв холериків, сангвініків, флегматиків і меланхоліків.

Пізніше гіппократівська типологія людських характерів була покладена в основу сучасної класифікації типів темпераменту. Темпераментом називають вроджені властивості нервової системи, які відображають міру емоційної збуджуваності, реагування, пристосування людини до навколишнього середовища. Ця класифікація, в свою чергу, ґрунтується на механізмі інстинкту та силі або слабкості вищої нервової діяльності.

Темперамент є генетично запрограмованою складовою психіки, яка зумовлює специфіку емоційності людського характеру, що формується під впливом соціуму. Вітчизняна психологія розрізняє гіперактивний, дистимічний, емотивний, циклоїдний, демонстративний, зацикловальний, збуджувальний, екзальтований, педантичний, тривожний, інтровертований, конформний типи соціальних характерів.

Кожен з цих комунікативних психотипів має власні характеристики, за якими можна передбачити поведінку співрозмовників, визначити особливості спілкування з ними. Так, особи демонстративного характеру намагаються завжди бути в центрі уваги, досягати своїх цілей будь-якими засобами. У гіперактивної людини обов'язково викличуть роздратування монотонна робота, постійний контроль і дисципліна. Люди емотивного характеру як правило емоційно незахищені, тому вони гостро відчують життєві невдачі, образи, перебільшують наслідки подій, що ними відбуваються. Характерними ознаками збуджувального типу особистості є дратівливість, конфліктність, жорстокість, схильність до агресії. Носії педантичного характеру безумовно надійні у справах і почуттях, однак схильні до формалізму, можуть бути нав'язливими. А представники інтровертованого типу навіть у стосунках із близькими демонструють емоційну холодність, уперто відстоюють свою точку зору.

Отже, ефективне використання потенціалу культури спілкування потребує врахування психологічних особливостей суб'єктів взаємодії, їх сильних і слабких якостей.

На сьогодні визначено багато інших типологій соціальних характерів.

Хорватський психолог П. Міцич виокремлює дев'ять категорій співрозмовників. Серед них: безглузда людина, статечна людина, «всезнайка», балакун, «боягуз», «непрístupна людина», байдужа людина, «велике цабе», «чомучка». З огляду на рівень комунікабельності і моральності російський психолог А. Єгідес виокремлює сінтонний (спрямований на задоволення потреб партнера по комунікації), конфліктогенний (породжує конфлікти, стимулює взаємну агресію), нейтральний (відсутність конфліктогенів, незначна доброзичливість) стилі комунікативної поведінки.

Важливу роль у спілкуванні відіграють також психологічні механізми сприйняття. Йдеться про стереотипізацію, упередження, установки.

Стереотипізація – це формування враження про людину відповідно до певних стереотипів; приписування знайомих рис з метою прискорення чи полегшення міжособистісного спілкування. Стереотипи виникають на основі здатності людського мислення до створення загальних схем. Вони формуються як наслідок недостатньої поінформованості, результат узагальнення особистістю власного досвіду. Однак стереотипи допомагають швидко і досить надійно спрощувати уявлення про людину або явище, оформлювати у певні категорії та еталони соціальне оточення людини, полегшуючи його розуміння і прогнозування.

Якщо на перших етапах спілкування стереотипи допомагають орієнтуватися в новій обстановці, то в подальшому вони можуть суттєво заважати формуванню об'єктивного уявлення про людину. А це може спричинити соціальні і міжкультурні конфлікти, які виникатимуть на професійній, віковій, статевій, національній та інших основах.

Стереотипи формуються буденною свідомістю, тому вони часто бувають не тільки сумнівними, а й помилковими. Психологи радять перевіряти істинність чи хибність стереотипу лише в процесі аналізу конкретної ситуації.

Впливовим чинником, який свідчить про низький рівень культури спілкування і може зруйнувати міжособистісні стосунки, є упередження, тобто узагальнене судження про людей, опосередковане ворожим до них ставленням без достатніх на те підстав. Поширеним поясненням упереджень є гіпотеза про агресивну природу людини, сформульована у працях філософа Е. Фромма. Відомими формами упередження є: ксенофобія, расизм, будь-які інші види дискримінації.

Людина, яка у міжособистісних стосунках вдається до упередження, демонструє низьку моральну культуру, провокує почуття душевного дискомфорту, породжуючи зустрічну агресію.

На комунікативну поведінку людини впливають також установки як певні орієнтири, які обумовлюють особливості сприйняття дійсності. Установки можуть бути когнітивними, афективними і поведінковими.

На процес спілкування впливають і такі суб'єктивні чинники, як почуття вищості (живить задоволення людини собою), привабливості (схильність перебільшувати чесноти інших), ефект ореолу (загальне

сприятливе враження про людину, яке обумовлює позитивні оцінки всіх інших її якостей), «ставлення до нас» (доброзичливе ставлення до інших оцінюється краще, ніж критичне сприйняття), проектування (перенесення власних емоційних станів і якостей на іншу людину), первинності (оцінювання людини на підставі першого враження), останньої інформації (одержання негативної інформації про людину, здатної нейтралізувати попередню позитивну думку про неї).

Усі ці чинники можуть спричинити хибне розуміння співрозмовника, унеможливити з'ясування справжньої мотивації його слів і вчинків. Вони є серйозними перешкодами у здійсненні ефективної комунікації й налагодження конструктивних міжособистісних стосунків у будь-якій сфері людської діяльності.

Психологи розробили цілу низку прийомів корекції помилок сприйняття інших людей. Серед найбільш популярних способів такої корекції: більше уваги приділяти невербальній поведінці партнера; звертати увагу на помилкові дії партнера (обмовки, забування та ін.), за якими можуть ховатися почуття, які стримуються; відзначати для себе, як у людини виявляються соціальні потреби в емоційній підтримці й у визнанні; стежити за тим, в який бік партнер відхиляється від теми вашої розмови, що є ознакою приховання почуттів до співрозмовника [1; 99].

Отже, культура спілкування є невід'ємною складовою загальної культури людини. Від неї великою мірою залежить результативність відносин між індивідами. Знання і дотримання її основних положень необхідні для ефективного проведення будь-яких форм спілкування. Запорукою високого рівня культури спілкування є врахування психологічних особливостей суб'єктів взаємодії, правильна побудова комунікативної тактики, вміле застосування комунікативних прийомів та інструментів.

Джерела та література

1. Філоненко М. М. Психологія спілкування: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 224с.

УДК 378.147.: 811.161.2

Марина ЛПАТОВА,
викладач кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного
технічного університету

НАВЧАННЯ ПИСЬМА – ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Важливим аспектом мовної підготовки іноземних студентів є викладання української мови, метою вивчення якої є формування в інокомунікантів необхідних знань та умінь у всіх видах мовленнєвої діяльності – читанні, аудіюванні, усному та писемному мовленні. Писемне мовлення – це продуктивний вид мовленнєвої діяльності, якого навчають на всіх етапах вивчення іноземної мови.

Сучасна методика використовує два терміни «письмо» та «писемне мовлення». Психофізіологічною основою письма є взаємодія слухового, рукомоторного, мовленнєвомоторного та зорового аналізаторів. Під час навчання письма зазвичай мають на увазі навчання техніки письма, тобто графічним та орфографічним навичкам. Письмо – це оволодіння графічною і орфографічною системами мови для фіксування окремих слів та речень, а писемним мовленням називають вміння поєднувати ці слова в письмовій формі для вираження думки відповідно до потреб спілкування. Навчання техніки письма слугує підготовкою до оволодіння писемним мовленням. Саме на початковому етапі закладаються основи та формуються орфографічні навички. Навчання письма та формування орфографічних навичок включає ознайомлення і тренування в написанні букв; засвоєння правопису слів; написання речень, що містять засвоєні мовні явища. На початковому етапі навчання техніки письма викладач повинен враховувати особливості графемно-фонемних відповідностей української мови як іноземної, оскільки вони становлять значні труднощі для учнів. Студенти повинні навчитися використовувати звуко-літерні відповідності для письмового відтворення сприйнятих ними на слух складів, слів, коротких фраз, невеликого тексту; писати фонетичні та орфографічні диктанти.

Виконання орфографічних вправ має забезпечувати участь зорових, слухових, моторних сприймань, розвиток усного й писемного мовлення студентів. Необхідно зазначити, що на уроках вивчення орфографії реалізується лінгвометодичний принцип, згідно з яким мовна освіта учнів та їхній мовленнєвий розвиток здійснюються у взаємозв'язку.

Для навчання писемного мовлення методисти рекомендують два типи вправ: умовно-комунікативні та комунікативні. Умовно-комунікативні вправи використовуються для засвоєння мовного матеріалу у графічному

оформленні, а також для автоматизації операцій, пов'язаних з письмовим викладом думок.

До цього типу відносять вправи з моделями (трансформація моделей, розширення їх тощо). Другий вид тренувальних вправ забезпечує вміння логічно і послідовно, своїми словами передати ту чи іншу інформацію. Для навчання логічного викладу думок пропонується складання різноманітних планів: план у вигляді запитань чи називних речень тощо. Серед комунікативних вправ чільне місце займає відтворення груп речень, пов'язаних змістом. Для удосконалення вміння висловлюватися своїми словами використовується переказ, розповідь, опис, твір, написання листа другові.

Формування навичок писемного мовлення здійснюється паралельно та взаємопов'язано з навчанням читання та усного мовлення у певній послідовності: від оволодіння каліграфією, засвоєння типових звуко-буквених відповідностей через написання орфографічних диктантів, переказів, самостійного складання речень до створення власних повідомлень і тематичних творів.

Актуальною метою мовної підготовки студентів є підготовка їх до навчання на першому курсі, забезпечення їхніх комунікативних потреб для отримання якісної фахової підготовки. Формування мовної та мовленнєвої особистості студента-іноземця, який здатний вільно слухати університетські лекції, вміє працювати над текстом, трансформувати його, робити компресію на рівні речення, абзацу, тексту, складати план, конспектувати, писати доповіді – важливе завдання підготовчих відділень для іноземних громадян.

На сучасному етапі триває активний пошук шляхів удосконалення та модернізації процесу викладання української мови як іноземної у вищій школі.

УДК 101

Зоя СТЕЖКО

к.філос.н, доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного
технічного університету

СПІВВІДНОШЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ТА ІРРАЦІОНАЛЬНОГО У ЗДОРОВОМУ ГЛУЗДІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Актуальність поставленої проблеми – проблеми «здорового глузду» (common sense) – та способів її розв’язання не піддається плину часу. А між тим її розв’язання суттєво б покращило життя суспільства на усіх рівнях – передусім за рахунок включення понять «компроміс» та «толерантність» як обов’язкових складових повсякденного (і не тільки) аналізу поточних проблем. Адже інших шляхів оптимізації суспільного устрою людство наразі не придумало.

Така постановка питання для абсолютної більшості людей може бути незрозумілою, адже наявність здорового глузду є синонімом психічної адекватності. І це так, але... Детальніше:

Насамперед наведемо декілька типових прикладів «улюблених» і тільки тому вірних оцінок ситуацій повсякдення. Практично завжди нас переконує: 1) експресивна фраза – «Я абсолютно впевнений!!!»; 2) «більшість людей міркує саме так, а тому це вірно»; 3) «а ось був такий факт (епізод, подія), значить, істина неспростовна»; 4) «адже так стверджують відомі, а значить розумні люди – вчені, артисти, духівники, політики тощо» – вони бачать глибше, знають більше, а отже помилятися не можуть – тому треба вірити в істинність їх тверджень.

Подібних прикладів можна навести безліч, тому що такий алгоритм міркування є спільним для повсякдення, він властивий практично кожному із нас. Але міркуємо далі – якби він був вірним, гармонізація життя суспільства та його оптимізація були б гарантованими, хіба що з незначними тимчасовими відхиленнями. Але ж насправді це не так.

Розібратися у цьому «когнітивному дисонансі» може лише філософія, адже «it (філософія – автор) thinks from beings hack to beings with a glance in passing toward being» («вона мислить від суцього до суцього з побіжним поглядом на буття» (переклад наш – З.С.)) [1, с. 252]. Назовні філософія обернена лише методологічною стороною. І в цьому твердженні М. Гайдеггера ми уже бачимо головну методологічну установку: лише філософія мислить від суцього, а саме суще є «спільним раціональним знаменником» у розумінні та поясненні розмаїття явищ соціальної дійсності. Тож напрашується висновок: компроміс та толерантність є можливими лише там, де в аналізі будь-чого люди роблять акцент на спільності позицій.

У філософських працях дана проблема – проблема формування концептуальної структура сенсорного розмаїття повсякденного аналізу соціальної дійсності – досліджується достатньо. Зокрема, «disagreements in solving problems of «conceptual content of perception’ are explored» (*«досліджуються розбіжності у вирішенні проблем «понятійного змісту сприйняття» (переклад наш – З.С.)*) [2, с. 88]. Акцент на розбіжностях є вірним, позаяк різні філософські течії пропонують і різні підходи до розв’язання проблеми адекватності здорового глузду. Тож ми додатково підкреслимо, що у своїх оцінках та висновках будемо спиратися на методологічні установки саме раціональної філософії. Причини обмеженості здорового глузду, його поверхневості ми розглядали у статті «Problems and Prospects for the Formation of a General Methodology of Knowledge. Philosophical Reflections»: «...the common sense acts analytically – relying mainly on the method of induction, the common sense describes visibility, copies and dismembers; it is incapable to synthesis. The search for a paradigmatic social or humanitarian discipline, ‘unity in rules’, is also utopian – after all, this task does not belong to the common sense but to philosophical mind» [3, с. 200]. (*«...здоровий глузд діє аналітично – спираючись переважно на метод індукції, здоровий глузд описує видимість, копіює і розчленовує; він не здатний до синтезу. Пошуки парадигмальної соціальної чи гуманітарної дисципліни, «єдності в правилах» теж утопічні – адже це завдання не для здорового глузду, а для філософського розуму» (переклад наш – З.С.)*).

Сучасне методологічне розуміння раціональності визнає такі основні регулюючі принципи: критичність, врахування загального контексту (зв’язків, умов тощо) будь-якої конкретної ситуації, діалогізм, єдність раціональних та ірраціональних форм пізнання – при пріоритетній ролі розуму.

Далі розглянемо, як співвідносяться індивідуальне та конкретне сприйняття фактів з абстрактними та загальними концепціями філософії. Раціональна філософія стверджує – реального, самодостатнього, об’єктивного, достовірного факту не існує в принципі. Факт завжди подається у контексті, тобто у рамках світоглядного, теоретичного, лінгвістичного та експресивного тлумачення (а в рамках здорового глузду – у контексті різнорідних, наївних, суб’єктивних трактовок). В основі такої подачі завжди лежить особистий (груповий) інтерес, суб’єктивна впевненість, а не об’єктивна істина. Про його вторинність, упередженість свідчить і фіксація у різних мовних формах, і те, що один і той же факт неминуче супроводжується різними – аж до протилежних – змістовими тлумаченнями. Декілька фактів суттєво ситуацію з істинністю також змінити не можуть, якщо вони подаються як проста сукупність, тобто не є включеними в систему, в струнку теорію.

Але – що робити, якщо повсякденним фактом аргументує свою позицію вчений чи відомий артист? Відповідь проста – глибинно він розуміє лише власну професійну сферу, тож дослухатися до його суджень там, звичайно, варто – але поза межами своєї професійної компетентності він

керується здоровим глуздом, як і всі ми.

Аргументи типу «я абсолютно впевнений!!!» чи «більшість людей думає саме так – тому це є істина» лежать у площині пояснень психології. Вроджена риса людини, яку психологія називає «економія або лінощі мислення», у поєднанні з особистим інтересом та постійним пошуком поверхневих, простих рішень задля підвищення власної комфортності (див. «піраміду Маслоу») штовхає пересічну людину до віри в «аргументи» саме такого стилю.

Висновок. Усе вищесказане не передбачає абсолютної правоти, однозначності даного філософського підходу. Інакше раціональна філософія повторить помилку здорового глузду абсолютизувати улюблену позицію, а потім нею категорично пояснювати загальну картину дійсності. Саме тому важливим є принцип діалогічності у пошуках істини, врахування ірраціональних, емоційних моментів на шляху пізнання – але як допоміжних, десь часткових та перехідних (недавно маємо появу нового поняття «емоційний інтелект») – при кінцевому пріоритеті ratio.

Повне подолання недоліків здорового глузду є неможливим, але реальним (в рамках можливого) є створення нового дискурсу соціальної інженерії (раніше говорили – виховання), а саме дискурсу формування суспільства вищої генерації – толерантного та масово готового до компромісів. Це є комплексним завданням для усіх соціально-гуманітарних наук, і при підтримці політичної еліти воно має певні шанси на реалізацію.

Джерела і література

1. Heidegger M. Letter on Humanism. Trans. F. A. Capuzzi. London: Routledge, 1978.
2. Kozak P. «The Many Faces of Conceptualism». *Diametros* 57. 2018. p. 88–100. Available at: <https://doi.org/10.13153/diam.1237>
3. Stezhko Z., Shalimova N. Problems and Prospects for the Formation of a General Methodology of Knowledge. *Philosophical Reflections. Filosofja. Sociologija*. Т. 33. 2022. Nr. 3. P. 197–205. URL: <https://doi.org/10.6001/fil-soc.v33i3.4765>

«Катедра Univesum: електронний збірник науково-популярних праць з історії, археології, інформаційної, архівної та музейної справи»

Випуск 5

Редакція не несе відповідальності за погляди, судження, результати та висновки, зроблені авторами статей і надруковані в збірнику. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів. Статті приймаються до друку лише після їх обговорення на засіданні редколегії видання.

У разі передруку посилання на збірник обов'язкове.

**Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної
справи ЦНТУ запрошує на навчання за
ОСВІТНІМИ ПРОГРАМАМИ:**

029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
(галузь знань 02 «Культура і мистецтво»)

«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

«Інформаційна діяльність»

(рівні освіти - бакалавр, магістр)

032 «Історія та археологія»
(галузь знань 03 «Гуманітарні науки»)

«Історія та археологія»

(рівні освіти - бакалавр, PhD)

